

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ - NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
Școala doctorală de Teologie „Isidor Todoran”**

**ISTORICITATE ȘI TEOLOGIE ÎN EPISODUL EMAUS
(Luca 24, 13-35)
- O EVALUARE CRITICĂ A CERCETĂRII BIBLICE
MODERNE –**

Conducător de doctorat:

Pr. Prof. Univ. Dr. STELIAN TOFANĂ

Student – doctorand:

Drd. Daniela Dolha

**CLUJ- NAPOCA
2016**

Cuprins

INDICE TABELE	5
LISTA DE ABREVIERI.....	6
1. INTRODUCERE	7
1.1. Obiective	12
1.2. Metodologie	12
1.3. Stadiul actual al investigației	13
1.4. Ipoteze	14
1.5. Surse consultate.....	16
1.6. Scurtă referință despre apariții	18
2. LUCA ÎN CONTEXTUL CREȘTINISMULUI PRIMAR	23
2.1. Fenomenul literar al operei lucanice.....	23
2.1.1. Genul literar.....	23
2.1.2 Autor.....	25
2.1.4. Limba și stilul.....	27
2.2. Teologia lucanică.....	27
2.2.1. Structura generală a Evangheliei.....	29
2.2.2. Destinatari	30
3. EMAUS, UN EVENIMENT UNIC (Lc. 24, 13-35).....	34
3.1. Problema istoricității „Emausului”	34
3.1.1. Critica textuală	36
3.1.1.1. Varianta ἐξήκοντα („60 de stadii”).....	36
3.1.1.2. Varianta ἑκτον ἐξήκοντα (160 de stadii).....	37
3.1.2. Arheologia.....	37
3.1.3. Etimologia termenului „Emaus”	39
3.1.4. Emausul istoric	44
4. TEXTUL „EMAUS” (Lc. 24, 13-35). O perspectivă hermeneutică modernă.	51
4.1. Luca 24. Structura textului.	52
4.1.1. Luca 24. Trei texte matrice	53
4.1.2. Luca 24. Demarcarea textului	53
4.1.3. În drum spre Emaus (24, 13-35).....	57
4.2. Analiza sincronică a textului „Emaus”	65
4.2.1. Textul în context.....	66
4.2.2. Structura narațiunii (delimitare)	67
4.2.3. Paralelism: Lc. 24, 13-35 – FA. 8, 26-40.....	73
4.2.5. Paralelism: Mc. 16, 12-13	78
4.2.6. Intriga	81
4.2.7. Personaje	81
4.2.8. Timp și spațiu	83
4.2.9. Naratorul.....	83
4.3. Analiza diacronică	84
4.3.1. O versiune lucanică	85

4.3.1.1. Cuvinte proprii.....	85
4.3.1.2. Locuțiuni gramaticale și stilistice.....	85
4.3.1.3. Termeni prioritari.....	86
4.4. Tradiție și istoricitate.....	87
4.4.1. Tradiția pre-lucanică	88
4.4.1.1. Originea tradiției pre-lucanice.....	89
4.4.2. Identificarea lui Cleopa	90
5. EPISODUL „EMAUS” - ANALIZĂ EXEGETICĂ (Lc. 24, 13-35).....	96
5.1. „Străinul” și ucenicii (Lc. 24, 13-24)	102
5.1.1. Așteptările mesianice ale Ucenicilor – Restaurarea lui Israel.....	112
5.1.2. Deziluzie sau neînțelegerea Scripturii?	119
5.2. „Străinul” interpret al Scripturii (Lc. 24, 25-27)	122
5.2.1. Cuvânt și profeție	123
5.2.2. Împărtășire de Hristos prin Cuvânt	124
5.2.3. De la „Hristosul istoric” la „Hristosul prin Cuvânt”	126
5.3. Cina de la Emaus –poziții exegetico-critice (Lc 24, 30. 32.35)	128
5.3.1. Abordarea unității literare din perspectiva analizei textuale.....	128
5.3.2. Critica perspectivei sacramentale.....	131
5.4. Repere hristologice și sacramentale în teologia episodului.	133
5.4.1 Descoperirea Domnului înviat la cină.....	133
5.4.1.1. Revelarea lui Hristos sau descoperirea Domnului înviat.....	134
5.5. Taina întâlnirii cu Hristos și semnificația teologică a revenirii la Ierusalim	134
6. EPISODUL “EMAUS”. UN TEXT DECISIV PENTRU ÎNȚELEGEREA CREȘTINISMULUI.....	138
6.1. Motivul teologic al „restului lui Israel” (Lc. 24, 13-16).....	139
6.2. Interrelația dintre poporul lui Israel și străinii.....	146
7. LUCA 24: LECTURA MISIONAR-CATEHETICĂ.....	154
7.2. În drum spre Emaus (Lc. 24, 13-35).....	156
7.2.1. Conversația pe parcursul călătoriei (vs. 13-27).....	157
7.2.2. Cina din Emaus (vs. 28-32).....	160
7.2.3. Întoarcerea la Ierusalim (vs. 33-35)	162
7.3. Întâlnirea comunității cu Domnul înviat (Lc. 24, 36-49).....	163
CONCLUZII	166
BIBLIOGRAFIE	173
ANEXĂ.....	180

Cuvinte Cheie

Emaus, drum, apariție, recunoaștere, Străinul, ucenicii, „frângerea pâinii”.

Sinteza părților principale

În exegeza modernă, se consideră că dimensiunea care caracterizează apariția relatată în Lc 24, 13-35 este experiența „recunoașterii” lui Iisus înviat în drum spre Emaus. Localizarea primei apariții a lui Iisus înviat la Emaus, „60 de stadii” distanță de Ierusalim, reflectă intenția teologică primordială care l-a ghidat pe Luca în redactarea textului său, creație proprie. Încrustat cu fraze și expresii care-și găsesc ecoul perfect în literatura veterotestamentară, tocmai de aceea de o încărcătură simbolică extraordinară, textul Emaus reflectă o întreagă mentalitate veterotestamentară recognoscibilă în conexiune cu textul profetic asupra căruia Luca și-a fundamentat istoria.

Din perspectivă lucanică, primii beneficiari ai acestei experiențe, respectiv primii ucenici cărora le-a fost revelat planul de mântuire a lui Dumnezeu sunt Cleopa și ucenicul anonim, două figuri conceptuale a căror identitate reală se descoperă concomitent cu recunoașterea lui Iisus înviat în „Străinul” care le întinde mâna la „frângerea pâinii”. Dificultatea interpretării gestului „Străinului” nu rezidă în problematica legată de „frângerea pâinii” ca simbol al euharistiei, chiar dacă nu include „vinul” ca element liturgic (cf. Lc 22, 18), de altfel, principala cauză a polemicii dintre exegeți legat de euharistia de la Emaus, ci în comuniunea cu „Străinul” aflat în capul mesei. În altă ordine de idei, se chestionează asupra intenției teologice a autorului lucanic, care aparține celei de-a treia generații pauline, de a-L identifica pe Iisus înviat la Emaus cu „străinul”, respectiv cu o figură conceptuală care nu reprezintă identitatea poporului lui Israel (cf. Iz. 44, 9), de aceea contestată în spațiul iudaic tradițional în timpul lui Iisus. Cu schematismul geografic Ierusalim – Emaus – „60 de stadii” distanță de Ierusalim, Luca reliefează cu un înalt grad de autenticitate și complexă precizie nu doar metodele exegetice iudaice, cât mai ales gândirea sa teologică.

Teza de față este structurată în cinci părți, precedate de o introducere și finalizate cu o sumă de concluzii.

Introducerea va cuprinde o scurtă referință cu privire la apariții, tocmai pentru a clarifica de la început și din perspectiva investigației biblice moderne unele posibile confuzii, mai ales cele legate de interpretarea eronată a aparițiilor în ordinea în care au fost incluse în evanghelii sau interpretarea lor ca evenimente istorice, în sensul tehnic pe care termenul îl are astăzi; scopul central al redactării aparițiilor sau explicația exegeților cu privire la discrepanțele care există între evangheliști, dar și motivele teologice caracteristice aparițiilor. Totodată, se vor indica obiectivele tezei, metodologia aplicată, stadiul actual al investigației, ipotezele de cercetare propuse și principalele surse consultate.

În prima parte (capitolul 2), se va expune viziunea globală a operei lucanice cu scopul de a identifica intenția primordială care l-a ghidat pe Luca în redactarea apariției lui Iisus înviat la Emaus, un text creație proprie. Prin coincidența a două indicii, literare

și de conținut, se observă că textul Emaus în contextul Evangheliei, care împreună cu Faptele Apostolilor formează „opera lucanică”, este cheia de boltă a întregii reflecții lucanice. În altă ordine de idei, pericopa Emaus este un compendiu al primei cărți și perspectivă a celei de-a doua, tocmai de aceea se revelează numai în contextul întregii opere lucanice. În acest sens, se vor avea în vedere aspectele fundamentale care pun în lumină contextul real al textului Emaus: „Fenomenul literar al operei lucanice” evidențiază unitatea pe care o reflectă cele două volume, stilul narativ al Evangheliei și perspectiva istorico-teologică a Faptelor, ceea ce face ca Evanghelia să se desprindă de modelul unei narațiuni autonome (Mc), completându-se cu Faptele Apostolilor. Aceste aspecte vor ilumina în parte premisele care îl descoperă pe Luca evanghelistul ca autorul „operei lucanice”, următoarea problematică abordată. Ea va fi completată cu o identificare a autorului ca ucenic al lui Pavel prin expresii familiare celor doi, tehnica scrupuloasă în reproducerea cu fidelitate a unor fraze primite, bogăția lexicului, caracterul catehetic sobru și concis, toate însumate revelându-l pe Luca intelectualul.

Proiectarea sfârșitului timpurilor și a parusiei într-un viitor îndepărtat, tocmai pentru a se focaliza pe continuarea istoriei mântuirii, îl distinge pe teologul Luca de viziunea celorlalți evangheliști; totodată și prin invocarea Duhului Sfânt pentru a soluționa preocuparea contemporanilor săi vizavi de întârzierea parusiei. Stabilirea limitelor istoriei mântuirii și configurarea lui Iisus ca „centrul timpului”, reelaborarea motivului teologic al „drumului”, schematismul geografic precis, Galileia-Ierusalim, sunt elemente teologice care se reflectă în teologia pericopei Emaus. Analiza structurii generale a Evangheliei a treia reliefează efortul literar depus de Luca în urma îmbinării rezultatelor efortului literar al autorului pre-lucanic și al altor evanghelii (Mc.) până la redactarea actuală, motivat fiind de responsabilitatea de a anunța Evanghelia contemporanilor săi, dar și de a conduce spre experiența întâlnirii cu Iisus Hristos. Aprofundarea contextului social-religios în care scrie Luca, unul marcat de tensiuni, diviziuni și tergiversări eretice, reliefează intenția primordială care l-a ghidat pe teologul Luca în redactarea operei sale și implicit a pericopei Emaus.

În partea a doua (capitolul trei) se va analiza problema pe care o ridică istoricitatea „Emausului”, în condițiile în care critica textuală nu a reușit până în prezent să rezolve așa-numita „problemă lucanică”, respectiv localizarea Emausului. Discursul teoric pe această temă, neschimbat în ultimii cincizeci de ani, s-a concentrat asupra clarificării distanței de „60 de stadii” sau „160 de stadii” între Ierusalim și Emaus, pe baza informațiilor pe care le oferă diverse manuscrise. Din perspectiva criticii textuale, localizarea Emausului rămâne o problemă deschisă. Un alt recurs la care au apelat specialiștii este arheologia, în spațiul căreia s-a încercat localizarea Emausului prin excavările arheologice sau interpretarea unor simboluri literare. Având în vedere că aprecierile ipotetice rezultate din aceste două procedee nu clarifică prin ele însele chestiunea semnificatului Emaus, majoritatea exegeților recomandă orientarea spre alte metode de soluționare a „problemei lucanice”.

Ca atare, s-a încercat identificarea Emausului pornind de la etimologia termenului Emaus, care derivă din ebraicul חממת sau חמת, hammat, și semnifică „fântână” sau „fântână fierbinte”, coincid specialiștii. În fapt, s-a urmărit conceptualizarea termenului „Emaus” în contextul literar al epocii. În acest sens, s-a identificat termenul „fântână” în

textul Epistolei după Iacob, evaluată recent de exegeza modernă ca fiind una din scrierile cele mai timpurii ale Noului Testament (44-48 d.H). Din punct de vedere literar, expresia a fost identificată și în tratatul „De ebrietate” a lui Filon din Alexandria, reprezentantul cel mai de seamă al iudaismului din diasporă, în sec. I. În ambele cazuri, termenul „fântână” apare în corespondență cu „gura” și este analogie cu „limba”, respectiv cu modul de exprimare ca manifestare externă a realității credinței. Adjectivul „fierbinte” este asociat în mod simbolic „vinului”, care conduce la „beție” (delir), adică la rebeliune, la pierderea discernământului, la ignoranță. În context veterotestamentar trimite la Ieș 32, 18 respectiv la căderea poporului lui Israel în idolatrie sau în sclavia păcatului sau la pierderea harului, un eveniment cu consecințe dramatice și eshatologice pentru Israel. O ultimă abordare a Emausului lucanic vine din perspectiva Emausului istoric, respectiv în contextul bătăliei victorioase de la Emaus (168 î.H.), ca urmare a rebeliunii macabeilor împotriva penetrării culturii elenistice în iudaism desfășurată în cadrul primului val de mișcări de renovare (sec. II î.H.). Perspectiva istorică are în vedere identificarea unor posibile conexiuni între Emausul lucanic și Emausul istoric, având în vedere corespondențele lingvistice care există între 1Mac. 4, 10-11 și Lc 24, 21, singulare în Noul Testament, coincid specialiștii. Pe această linie, contextul istorico-teologic revelează textul profetic asupra căruia Luca și-a fundamentat textul, creație proprie.

Aproximarea de textul Emaus se va face în a treia parte a lucrării (capitolul al patrulea), prin intermediul unor metode de interpretare care s-au afirmat în sec. XX și continuă să fie actuale. Este vorba despre metoda sincronă, axată pe forța retorică a textului, prin aplicarea căreia se va observa conexiunea textului cu destinatarul său, urmată de analiza diacronică, axată pe clarificarea istoriei textuale, respectiv pe soluționarea incongruențelor din text. Aceste două metode, sincronia și diacronia, care se completează reciproc, li se adaugă așa numita lectură pragmatică a textului, analiza narativă, care acționează sub influența metodei sincronice. Ea este axată pe evidențierea strategiei narative care influențează în lector și are ca finalitate evidențierea teologiei naratorului.

Mai întâi se va analiza capitolul 24 care întregrează trei texte matrice, în sensul că există o matriță structurală (lingvistică) și una funcțională (comunicativă). Ambele conformează baza sinoptică pentru comparațiile textuale care conduc la clasificările textuale. În acest context se va semnala varietatea de propuneri și argumente ale exegeților cu privire la demarcarea cap. 24, urmate de o analiză structurală a fiecăruia dintre cele trei texte matrice (24, 1-12; 24, 13-35; 24, 36-49). Se remarcă analiza structurală excepțională oferită de Louis Dussaut, care permite identificarea multitudinii de „simetrii concentrice” din textul Emaus, structură concentrică ce pune în evidență întreg capitolul 24; totodată analiza lui Antoine Delzant prin metoda semiotică. Analiza capitolului 24 are ca finalitate analiza textului Emaus în contextul său imediat, succedând analizei textului Emaus în contextul global al operei lucanice prezentată în cadrul celui de-al doilea capitol. În continuare se va chestiona asupra originii istoriei Emaus, a tradiției anterioare de care a dispus Luca la redactarea textului, semnalată prin identificarea unor expresii care nu-i aparțin autorului și a unor termeni care nu reflectă stilul lucanic; afinitatea structurală cu alte texte, în definitiv, interpretarea vechii tradiții din perspectiva teologiei redactării evangheliei sale. De asemenea, se va reflexiona asupra originii tradiției prelucanice, cel mai probabil o tradiție ierosolimitană, anterioară și

contemporană cu Pavel, cunoscută de Luca, ceea ce demonstrează similitudinile dintre Lc. 24, 34 și 1Cor. 15, 3. Tot în acest context se va încerca identificarea lui Cleopa și se vor expune variantele de identitate atribuite ucenicului „anonim”.

Analiza exegetică a textului va fi cuprinsă în partea a patra a lucrării (capitolul cinci) și se va aplica tuturor versetelor în parte. Motivul teologic cheie care se desprinde din analiza exegetică a textului Emaus este „recunoașterea” spre care converge dialogul „Străinului” cu ucenicii și în contextul căruia va fi revelat motivul incredulității, respectiv al pierderii credinței care adus la abandonul Ierusalimului de cei doi ucenici; expectativele mesianice ale acestora cu privire la Restaurarea lui Israel, necunoașterea Scripturilor ca principală cauză a orbirii spirituale a celor doi ucenici manifestată prin deziluzia și incredulitatea lor față de mesajul pascal. De asemenea, se va insista asupra recursului la Scriptură a lui Iisus înviat sub identitatea „Străinului” ca motiv teologic lucanic focalizat pe împlinirea profețiilor; asupra dialogului cristologic care pune în lumină tipologia mesianică a lui Iisus, din perspectiva profetică: „profet puternic în fapte și în cuvânt” (v. 19). În acest context, expectativele depozitate în Iisus ca profet, care trebuia nu doar să anunțe un viitor mai bun pentru Israel, ci și să-l și realizeze (v. 21), vor fi analizate în conexiune cu expectativele politice ale macabeilor într-un profet mesianic (1Mac 4, 46) care să-i elibereze de sub stăpânirea străină (1Mac 4, 10-11). Așa cum se va observa, contextul Emausului macabeic îi permite lui Luca să marcheze opoziția între Iisus și paradigmele mesianice, tradiționale și naționaliste, ale Macabeilor, evocate de cei doi ucenici în drum spre Emaus. Luca va sprijini raționamentul lui Iisus în Scripturi reliefând, astfel, identitatea și misiunea Sa mesianică (cf. FA 21, 28).

Tot în cadrul acestui capitol vor fi prezentate câteva poziții exegetico-critice și se va continua cu recunoașterea Domnului înviat la cină. Cele două versete, 30 și 35, care semnaleză „frângerea pâinii”, constituie punctul culminant al recunoașterii lui Iisus înviat, de altfel, motivul cheie în sacramentul euharistic și în credința pascală a ucenicilor (Lc 24, 36-49). Totodată, se va evidenția intenția lucanică exprimată prin „frângerea pâinii”, și anume, de a stabili fundamentele relației dintre Euharistie, Patimi și Paști. În altă ordine de idei, de a mărturisi că Iisus care „frânge pâinea”, adică se face prezent în cina comunității este Iisus crucificat și înviat. Se vor face observații, de asemenea, asupra reiterării motivului teologic al „deschiderii ochilor/recunoașterii în textul lucanic (Lc 24, 13-49). Capitolul se va încheia cu evocarea relației dintre recunoaștere și metanoia (punctul de inflexiune) în concepția lucanică. Va fi analizat motivul teologic al „revenirii” (întoarcerii) la Ierusalim, atât în sensul unei schimbări de direcție, cât și în sensul schimbării destinului celor doi ucenici. În special, datorită întoarcerii lor în Ierusalim și participării alături de cei „Unsprezece și cei care erau împreună cu ei” (Lc 24, 3) la apariția oficială a lui Iisus înviat (Lc 24, 36-49), eveniment care arată cum s-a născut comunitatea martorilor lui Iisus înviat în Ierusalim. Așa se justifică schematismul geografic Ierusalim – Emaus – Ierusalim, care are rolul de a semnala comunitatea ierosolimitană ca singura comunitate de la originea mișcării creștine. Ea reprezintă comunitatea „mamă” pentru toate celelalte comunități creștine și locul de unde va începe misiunea între străini. Astfel explică unii exegeți localizarea tuturor aparițiilor lui Iisus înviat exclusiv în limitele Ierusalimului și structura convergentă a celor trei apariții. Se va semnala, totodată, că de acum înainte, mesajul pascal este întemeiat nu pe o apariție

de îngeri (Lc 24, 4), particulară (Lc 24, 13-35), ci pe corpul constituit al martorilor (cf. Is 43, 10-12). În fața națiunilor, comunitatea apostolilor, ca moștenitoare a lui Israel, are misiunea de a mărturisi că Dumnezeu este singurul Mântuitor și că Iisus este Hristos înviat (Lc 24, 46).

În contextul capitolului al șaselea (partea a cincea) se vor propune unele piste de investigație pornind de la analiza distanței de „60 de stadii” din perspectiva motivului teologic al „restului lui Israel”, concept cu implicații veterotestamentare (cf. Ez 4, 1-3, termenul *Yahad*: „doar noi”; „noi suntem un grup diferit”); motiv teologic specific paulin (Rom 11, 1-10) și cu rezonanțe remarcabile în textul Emaus (v.13). Se va face o incursiune în cadrul fenomenului sectar, unul din fenomenele sociale și religioase cele mai reprezentative ale iudaismului antic. Contextualizarea acestui fenomen va aduce în discuție fenomenul pre-sectar, semnalat în Dt 6, 1-6, timp în care se configurează conceptul de etnocentrism religios (sec. V î.H.), se va continua cu etapa propriu-zisă a fenomenului sectar conturată în epoca macabeilor (sec. II î.H.) și simbolizată prin bătălia victorioasă de la Emaus (168 î.H.). Se va încheia cu prezentarea marilor curente teologice ale primelor biserici creștine care au rămas reflectate în scrierile Noului Testament. Se va analiza impactul pe care fenomenul sectar l-a avut asupra originii mișcării creștine, în condițiile în care controversa care a dezbinat iudaismul încă din epoca persă se transferă în creștinism (cf. FA 6, 1-6). Această controversă vizează relația poporului lui Israel cu străinii, adică cei care nu definesc identitatea poporului lui Israel (Iz 44, 9). În altă ordine de idei, controversa se naște din întrebarea: În fața unei lumi globale, ce atitudine să adopte iudaismul pentru a-și prezerva identitatea: să se separe de lumea înconjurătoare ori să se deschidă față de aceasta? Luca expune opțiunea profetică în Lc 24, 13-35, text fundamentat pe 1Mac.7, 13-18. Prin recursul la textul profetic, Luca reflexionează asupra raportului iudaismului cu străinii înainte și după venirea lui Iisus. Având în vedere că tematica acestui capitol se extinde pe aproximativ cinci secole din istoria universală și istoria lui Israel, s-a considerat oportun prezentarea unor tabele cronologice care completează datele istorice oferite în analiză.

Lucrarea se va încheia cu capitolul al șaptelea, care este o lectură reflexionată a capitolului 24 în contextul căruia Luca ajută la identificarea pedagogiei divine. Analizând acest drum, această pedagogie, se vor evidenția elementele fundamentale ale drumului care orientează omul de astăzi către credința în Iisus Hristos, Mântuitorul. Totodată, se va indica rolul Revelației în pedagogia pe care Dumnezeu a urmat-o cu credinciosul pentru a păși de la întuneric la lumină, de la sclavie la libertate, din Egipt în Canaan, din Emaus în Ierusalim. Mai apoi, se va avea în vedere rolul Sfintei Scripturi care este sursa adevărului care trebuie să determine conținuturile credinței. În același timp, rolul Scripturii ca ghid pedagogic al procesului credinței. Se va sugera urgența evanghelizării preferențiale pentru cei îndepărtați sau înstrăinați. Ne întrebăm cum să evanghelizăm astfel încât să oferim vestea bună străinilor cu care interacționăm mai mult ca oricând.

Concluzii

În teza de față, s-a explicat pe parcursul analizei pericopei Emaus că motivul includerii acestei apariții în Lc 24 ca o cheie de boltă răspunde intereselor speciale ale

autorului lucanic de a soluționa problematica teologică dintre iudei și străini prin eliminarea distincției „cultice” între iudei și străini, pentru ca toți împreună să poată face parte din Biserica „mamă” din Ierusalim, pe care o prezintă Iisus în cadrul apariției Sale oficiale (24, 36-43), în contextul imediat posterior apariției din Emaus. În acest sens, Luca anticipează apertura misiunii creștinismului elenist între străini, inaugurată de Ștefan, imediat după Pogorârea Duhului Sfânt.

Totodată s-a argumentat că apariția lui Iisus înviat la Emaus are rolul de canal de tranziție spre ceea ce este esențial pentru Luca, și anume apariția oficială a lui Iisus înviat (Lc 24, 36-49).

Finalitatea acestei apariții oficiale a lui Iisus înviat este recrearea proiectului lui Dumnezeu care nu s-a împlinit în Vechiul Testament, respectiv crearea unui popor al lui Dumnezeu, a unei Biserici în care nu există săraci și marginalizați (străini) fiindcă împărtășesc totul, trăiesc în unitate. Acest obiectiv este reliefat prin schematismul geografic (Ierusalim – Emaus-Ierusalim – „60 de stadii”), a cărui intenție este de afirmare a unității mișcării creștine prin negarea oricărui grup creștin la marginea misiunii lineale, fixe și uniforme, inaugurate de Iisus însuși în Ierusalim și continuată ulterior de mișcarea creștină de la origine. Această epocă inițială a mișcării creștine, de unitate compactă, fără fisuri, bazată pe învățătura apostolilor, legați de comunitatea din Ierusalim, centru cheie de unitate a creștinismului, de unde va porni misiunea între străini (păgâni), este contrapusă epocii (avansate) din timpul actual al autorului lucanic, confruntată cu dezbinări și tergiversări eretice survenite din partea unor preoți sau supraveghetori ai Bisericii, numiți „lupi înverșunați” datorită comportamentului lor (FA 20, 29). În acest mod, Luca se poziționează în favoarea bisericii ortodoxe din timpul său actual, în polemica îndreptată împotriva grupurilor eretice, declarându-le în afara vechii tradiții unitare fundatoare ale mișcării creștine. În concluzie, Luca face o apologie eclesială.

Concluziile punctuale, pe capitole, ale tezei de față sunt rezumate astfel:

Prima parte a tezei a evidențiat necesitatea analizei textului Emaus în contextul global al operei lucanice, având în vedere unitatea pe care o reflectă cele două volume, Evanghelia și Faptele Apostolilor. S-au invocat unitatea limbajului, structura retorică a celor două volume și prologul ca indicii ale unui obiectiv comun al celor două volume. Totodată, s-a semnalat că Luca este un interpret al tradiției, nu un inovator; că și-a ordonat și clasificat materialul potrivit intereselor sale teologice; că se distinge prin universalitatea evangheliei sale (ex: deschiderea împărăției cerurilor samaritenilor, preocuparea față de săracii și marginalizații societății sau apertura față de străinii poporului lui Israel, eliminarea distincției „cultice”, etc.); de asemenea, prin etica creștină fundamentată pe învățăturile evangheliei și nu pe legea lui Moise; prin îndemnul iubirii de vrăjmași așezat pe buzele lui Iisus (Lc 6, 26), de aceea singular prin formulare în Noul Testament și inexistent în Vechiul Testament, în scrierile rabinice primitive sau în literatura intertestamentară. Legat de Limba și stilul autorului lucanic, s-a indicat fidelitatea autorului față de scrierea marcană; stilul sacru al Septuagintei pe care îl reflectă Evanghelia. Teologia lucanică este focalizată pe preocuparea față de întârzierea parusiei, proiectată de Luca într-un viitor îndepărtat. S-a subliniat că, spre deosebire de Mt și In, Luca nu prezintă o Biserică constituită în ziua de Paști, ci o comunitate în așteptarea a ceea ce se va întâmpla în ziua Pogorârii Duhului Sfânt. În acest

mod se articulează și se unifică opera lucanică, din perspectiva investigației actuale. Cât privește timpul redactării operei lucanice și contextul social în care scrie Luca, s-a indicat FA 20, 18-35, respectiv discursul de despărțire, ca text cheie care indică timpul actual al autorului lucanic și starea internă a comunității căreia i se adresează acesta. Diviziunile și tergiversările eretice, ostilitățile lumii înconjurătoare constituie principalele probleme cu care se confruntă Luca și destinatarii scrierii sale.

A doua parte a tezei (capitolul 3) a semnalat schimbarea de orientare care s-a produs în studiul Evangheliei după Luca, o dată cu introducerea metodei redaktionsgeschichtlich. Luca istoricul a cedat pasul teologului Luca. S-a indicat preocuparea exegeților de a capta intenția teologului Luca la momentul redactării operei sale; a caracterului personal pe care l-a imprimat în documentele preexistente și noua dimensiune pe care au căpătat-o acestea prin intervenția marcantă a autorului lucanic; accentele sale teologice; fidelitatea pe care a manifestat-o Luca față de imaginea lui Iisus înviat, care se articulează cu analiza teologică cea mai elaborată despre înviere întâlnită în tradițiile teologice și ale căror prim exponent este Pavel. În continuare, s-a analizat problema istoricității „Emausului” semnalându-se că localizarea apariției lui Iisus înviat la Emaus, în proximitatea Ierusalimului, nu se datorează inadvertenței sau deformării documentelor de care a dispus autorul, ci interpretării acestora din perspectiva redactării evangheliei sale. După o expunere a stadiului actual al investigației cu privire la identificarea Emausului, din perspectivă arheologică asociat în prezent cu Nicopolis-Anwas, chiar dacă numai ipotetic, fiindcă nici un exeget nu a reușit să ofere informații certe care să susțină această ipoteză; din perspectiva criticii textuale, așa numita „problemă lucanică” pe care o reprezintă identificarea corectă a distanței dintre Ierusalim și Emaus, 60 de stadii sau 160 de stadii, s-a concluzionat că stadiul actual al investigației istorico-critice nu s-a schimbat în ultimii cincizeci de ani.

În fața noilor tendințe de interpretare a Emausului din perspectiva unor simboluri literare sau alte elemente arheologice, s-a semnalat scepticismul exegeților și recomandarea acestora de a identifica alte metode de interpretare a semnificatului termenului Emaus în contextul schematismului geografic Ierusalim, Emaus, „60 de stadii”. Ca atare, în teza de față s-a propus identificarea semnificatului termenului Emaus din perspectiva etimologiei termenului, interpretat ca „fântână” sau „fântână fierbinte” în investigația actuală. După o analiză a termenului „fântână” în contextul Epistolei Sfântului Ap. Iacob (3, 10-11), prin care s-a urmărit conceptualizarea termenului în scrierile Noului Testament, s-a concluzionat că termenul indică preocupări comune ale celor doi autori creștini și transmit un mesaj comun, foarte critic la adresa celor care dezbină Biserica prin tergiversări eretice și pervertirea tradiției. Mesajul este adresat cu predilecție iudeo-creștinilor care impun respectarea normelor cultice creștinilor proveniți dintre păgâni, dezinteresați față de respectarea normelor cultice, esențiale pentru credința iudaică tradițională. Prin folosirea termenului „fântână” sunt sancționate, așadar, greșelile și comportamentele abuzive ale iudeo-creștinilor în raport cu comportamentul eliberat de povara Legii cultice adoptat de creștinii proveniți din rândul păgânilor, respectiv a celor care nu defineau identitatea poporului lui Israel (Iz 44, 9). Trăsături de comportament precum ipocrizia, falsa credință, orgoliul religios bazat pe mimarea credinței fără roade, spiritul partidist, egoismul ca act de adulteriu, adică de infidelitate față de Dumnezeu, sunt

câteva dintre trăsăturile negative combătute de ambii autori creștini prin interpretarea alegorică a termenului „fântână”.

Un alt aspect asupra căruia s-a insistat în contextul analizei etimologice a termenului Emaus este valoarea acordată etimologiei ca metodă a alegoriei în epoca redactării scrierilor creștine. S-a semnalat existența tratatelor și listelor de etimologii ai termenilor biblici folosite de autorii greci și iudeii eleniști ca material asupra cărora își fundamentau scrierile. În acest sens, s-a concluzionat că etimologia era un argument exterior cunoscut și acceptat între scriitori ca autorizat. Având în vedere că Filon din Alexandria a fost cel care a introdus în bibliotecile epocii sale etimologia ca metodă a alegoriei în interpretarea Scripturii, s-a căutat identificarea expresiei „fântână fierbinte” în opera acestuia, fiind identificată în tratatul De ebrietate. Expresia „fântână fierbinte” în De ebrietate ilustrează a patra și cea mai gravă acuzație adusă omului, ignoranța. Ea apare în analogie cu delirul beției, adică a inconștienței din cauza vinului („a se înfierbânta din cauza vinului”), de aceea este interpretată ca lipsa (voită) a cunoașterii. Ignoranța este ilustrată simbolic prin lipsa vederii, gârbovirea trupului și angoasa. Totodată, ignoranța este în contrast cu vederea, trezvia și cunoașterea. Într-un context istoric dificil, când se pregătea revolta iudeilor din Alexandria împotriva lui Caligula (38 d.H.), Filon interpretează alegoric expresia „fântână fierbinte” ca rebeliune, simbol al îndepărtării lui Israel de Dumnezeu. Explică prin aceasta că persecuția iudeilor este consecința îndepărtării lui Israel de planul lui Dumnezeu și a dezobediinței față de porunca divină (Dt. 21, 21). În concluzie, interpretarea alegorică a expresiei „fântână fierbinte” a demonstrat că expresia are o structură conceptuală bine definită în gândirea autorilor creștini și a iudeului Filon din Alexandria în secolul I. d.H. Ea este folosită pentru a semnala comportamentul inadecvat al credinciosului în relație cu Dumnezeu și cu aproapele. Ultima abordare a Emausului lucanic s-a realizat în conexiune cu Emausul istoric. Pornind de la corespondențele lingvistice care există între 1Mac 7, 13-18 și Lc 24, 13-35, surprinzătoare și fără paralel în Noul Testament, respectiv a unor expresii comune precum „în aceeași zi”; „șaizeci”; „pace; alte elemente literare, s-a concluzionat că Emausul lucanic se referă la Emausul istoric (1Mac 4), care este simbolul mișcării de rezistență a iudaismului legalist împotriva ocupației străine (elenismul). Se referă în mod concret la victoria bătăliei de la Emaus (168 î.H.) care simbolizează idealul unui iudaism pur și sfânt (Legea cultică și Templul). Totodată este un simbol al luptei pentru apărarea identității naționale. Concuția principală care se desprinde este că Emausul istoric indică perspectiva teologică pe care Luca a avut-o în prim plan. Textul cheie este 1Mac 4, 10-11.

Concluziile celei de-a treia părți a lucrării de față reflectă analiza critică a textului Emaus în contextul capitolului 24, de tranziție către cel de-al doilea volum al operei lucanice (Faptele Apostolilor) și care prezintă principiile Bisericii, concluzionează exegeții. În fața multitudinii de variante de demarcare a capitolului 24, pornind de la varianta propusă de Geza Vermes, care împarte capitolul în cinci părți folosind ca argument principal amplitudinea relatării despre înviere (Lc 24, 1-12; 2) Lc 13-35; 3) Lc 36- 43; 4) Lc 44-49; 5) Lc 24, 50-53), sau de la propunerea lui Bovon care împarte textul în trei părți (Lc 24, 1-12; Lc 24, 13-35; Lc 24 36-39) urmate de Înălțare, s-a optat pentru această ultimă variantă de demarcare a capitolului 24 datorită argumentelor aduse

de Bovon. Concluzionând asupra demarcării oferite de François Bovon, rezultă că aceasta diferă de schema oferită de G. Vermes, atât în ceea ce privește focalizarea acțiunii în limitele unor segmente de text diferite, respectiv, Lc 24, 1-12; 24, 13-35; 24, 36-39, cât și în ceea ce privește interpretarea acestora prin conexiunile cu capitolele anterioare 22-23. Adepții analizei structurale (Dussaut, Meyne) concluzionează prin demarcarea capitolului 24 în trei micro-structuri de text: 1) Lc 24, 1-12; 2) 24, 13-33; 3) 24, 33b-53. Din structura lui Dussaut, rezultă că episodul Emaus se încheie cu v. 33a, fiindcă vs. 33b și 35 introduc ultima parte a cap. 24 (36-39), tocmai de aceea servesc drept contrapartida la introducere. Lc 24, 13-33 cuprinde, totodată, două din cele patru kerigme biografice identificate de Dussaut în capitolul 24 (24, 6b-8; 24, 19b -21; 24, 25-27; 24, 44-48). O altă concluzie care se desprinde din demarcarea capitolului 24 este că textul Emaus oferă cele mai cunoscute „simetrii concentrice” din Biblie, potrivit lui Dussaut, precedat în analiză de Jeanne d’Arc și de Roland Meyne.

Concluzia care se desprinde din analiza teologului francez Antoine Delzant, orientată pe aceeași linie cu Todorov, ca urmare a aplicării metodei semiotice, este că textul Emaus este centrat strict pe justificarea evenimentelor petrecute cu Iisus. Funcția globală a textului este de expunere rituală, nu narativă, concluzionează Delzant. În acest sens, scena recunoașterii în fracțiunea pâinii urmată imediat de dispariția lui Iisus înviat recunoscut constituie punctul culminant al narațiunii. Ca o concluzie principală cu privire la analiza critică a textului Emaus, este că dacă în prezent sunt admise ambele lecturi ale textului (narativă și dramatică sau structurală) se datorează faptului că textul Emaus se încadrează între doi poli: al cuvântului și al gestului. Cu privire la aspectele formale ale textului s-a concluzionat că Luca a redactat textul Emaus făcând uz de regulile retorice din antichitate și având ca obiectiv imediat recapitularea completă a Evangheliei sale. Constituie o particularitatea a textului, caracterul privat al apariției lui Iisus înviat celor doi uceinici în drum spre Emaus și inserarea textului înaintea apariției oficiale a lui Iisus înviat apostolilor și celorlalți membrii ai comunității din Ierusalim (Lc 24, 36-49). Din acest motiv, discuțiile exegetice au conchis prin considerarea textului Emaus ca un canal de tranziție spre a treia apariție a lui Iisus înviat, în care se revelează identitatea reală a lui Iisus: „cel dintâi care a invins moartea”.

În urma analizei exegetice a textului Emaus și a motivului „restului lui Israel”, două capitole aflate în strânsă conexiune, s-a concluzionat că textul profetic asupra căruia Luca și-a fundamentat istoria este 1Mac 7, 13-18, text care scoate la lumină intenția teologică a autorului lucanic și problematica teologică cu care trebuie să se fi confruntat Luca și destinarii scrierii sale. S-a concluzionat, totodată, că sensul acordat de Luca „străinului” este religios, nu sociologic. De asemenea, că problematica teologică specifică pe care o sesizează Luca este relația religioasă tensionată dintre iudeo-creștini și străinii convertiți la creștinism. Ca o concluzie generală, s-a indicat că prin apariția lui Iisus înviat sub identitatea „Străinului” la Emaus, Luca anticipează apertura misiunii creștine între „străini”, adică cei care nu defineau identitatea poporului lui Israel (cf. Iz 44, 9). Acest lucru se va realiza imediat după Pogorârea Duhului Sfânt și este inaugurată de diaconul Ștefan. Pornind de la etimologia termenului, Cleopa a fost identificat cu Iacob, fratele Domnului, „instanța competentă” de care a depins deschiderea misiunii creștine între

străini și acceptarea acestora ca membrii ai poporului iudeu ca popor ales de Dumnezeu, fără circumcizie (cf. FA 15).

Bibliografie

Sunt de referință următoarele comentarii:

1. Aguirre Monasterio, Rafael y Rodríguez Carmona, Antonio. *Evangelios sinópticos y Hechos de los Apóstoles*, Verbo Divino, Estella (Navarra), 2012.
2. Fañçois Bovon. *El evangelio según San Lucas –Tomos I-IV-*, Sígueme, Salamanca, 2002-2010.
3. Salvador, Carrillo Alday. *El evangelio según san Lucas*, Verbo Divino, Estella (Navarra), 2009.
4. Leon Dufour. *La Resurrección de Jesús y mensaje pascual*, Sígueme, Salamanca, 1978.
5. Georges, Chevrot, *La victoria de la Pascua*, Palabra, Madrid, 2005.
6. Rainer, Dillmann, y Cesar P. Mora. *Comentario al evangelio de Lucas*, Verbo Divino, Estella (Navarra) 2006.
7. Joseph, Fitzmyer. *El Evangelio según Lucas –Tomo IV-*, Cristiandad, Madrid, 2005.
8. Joseph, Fitzmyer, *Los Hechos de los apóstoles – Tomo I-II-*, Sígueme, Salamanca, 2003.
9. Odile, Flichy, *La obra de Lucas, Cuadernos bíblicos 11*, Verbo Divino, Estella (Navarra), 2003;
10. George Agustin, *El evangelio según san Lucas. Cuadernos bíblicos 3*, Verbo Divino, Estella (Navarra), 2011.
11. Santiago, García. *Evangelio de Lucas*, Desclée De Brouwer, Henao, 2012.
12. Isabel, Gómez Acebo, *Lucas*, Verbo Divino, Estella (Navarra), 2008.
13. Langner, Córdula. *Evangelio de Lucas-Hechos de los Apóstoles*, Verbo Divino, Estella (Navarra), 2008.
14. Kingsbury, Jack. *Conflicto en Lucas*, El Almendro, 1992.
15. Armand, Puig i Tarrech. *Iisus, un perfil biográfico*, Meronia, București, 2006.
16. Joseph Rius-Camps y Read-Heimerdinger, *Demonstració a Teòfil*, Fragmenta, Barcelona, 2009.
17. J. Rosenberg, *Isaiah – Vol II*, The judaica The judaica press, INC, New York, 2004.
18. Gerd Theissen. *El movimiento de Jesús*, Sígueme, Salamanca, 2005.
19. Stelian Tofană. „Euharistia în arătarea la Emaus (Lc. 24, 13-35). Repere exegetice și teologice, în „Grai maramureșan și Mărturie ortodoxă, Omagiu Prea Sfințitului Iustinian Chira al Maramureșului și Sătmarelui la împlinirea vârstei de 80 de ani”, Editura Episcopia Ortodoxă, Baia Mare, 2001.
20. Senen Vidal, *Hechos de los Apóstoles y orígenes cristianos*, Sal Terrae, Cantabria 2015; N. T. Wright, *La resurrección del Hijo de Dios*, Verbo Divino, Estella (Navarra) 2008.